

УДК 371.134:811

DOI: 10.12958/2227-2844-2020-2(333)-2-72-79

Шехавцова Світлана Олександрівна,

доктор педагогічних наук, професор, декан факультету іноземних мов
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Старобільськ, Україна.
shekhavtsova1@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8196-8977>

ЛІНГВОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЯК КЛЮЧОВА В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Актуальність формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців як ключової продиктована вимогами, які притаманні сучасному глобалізаційному світу, для ефективного функціонування в якому недостатньо фахівцеві набувати тільки фахові компетентності, які сприяють формуванню професійної. На сьогодні спостерігається тенденція формування загальноосвітніх компетентностей фахівців, оскільки вони формують гнучки вміння фахівців. Наразі більшість науковців і педагогів зазначають, що формування певних компетентностей, які сприяють формуванню гнучких вмінь є не менш вагомим в процесі фахової підготовки спеціалістів будь-якого профілю. В сучасному полікультурному просторі актуальності, безперечно, набуває проблема одночасного формування як професійної компетентності, яка вміщує іншомовну компетентність, так і лінгвокультурну. Зрозуміло, що потрібен принципово новий підхід, який би ґрунтувався не тільки на засвоєнні студентами певних професійних та іншомовних знань, умінь та навичок, а й формував би в них власне ставлення до лінгвокультурних іншомовних явищ і фактів, сприяв би розвитку гнучких вмінь та особистісного досвіду щодо використання лінгвокультурних стратегій адаптування в полікультурному середовищі.

Концептуальні теоретико-методологічні положення компетентнісного підходу та шляхи його впровадження в систему освіти представлені в наукових працях А. Андрєєва, В. Антипової, В. Байденка, В. Болотова, В. Введенського, С. Гончаренка, О. Дахіна, Е. Зеєра, Д. Іванова, В. Краєвського, Д. Махотіна, Н. Ничкало, О. Овчарук, Г. Пахомової, Н. Селєзньової, В. Серикова, С. Сисоєвої, Ю. Татура, Ю. Фролова, А. Хуторського, В. Шадрикова та ін.

Питанням взаємозв'язку вивчення іноземної мови та іншомовної культури на засадах різних педагогічних підходів були присвячені роботи М. Байрама (М. Вугам), В. Біблера, А. Вартанова, Г. Воробійова, Д. Зинов'єва, О. Кавнатської, О. Коломінової, Л. Кузьміної, Р. Ладо

(R. Lado), С. Ніколаєвої, Ю. Пасова, В. Сафонові, С. Севінгон (Sandra J. Savingon), П. Сисоєва, О. Солодкої, Г. Томахіна та ін.

В процесі наукового дослідження нами було використані такі методи, як аналіз філософської, психолого-педагогічної, літератури з проблеми дослідження для визначення поняттєво-категоріального апарату та розгляду стану теоретичної й практичної розробленості проблеми формування лінгвокультурної компетентності фахівців як ключової, що впливає на формування гнучких вмій фахівців різних спеціальностей; аналіз друкованих періодичних видань.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців як ключової в сучасному освітньому просторі.

Особливо суттєвим для нашого дослідження є визначення сутності поняття лінгвокультурної компетентності. У загальнонауковому розумінні поняття «лінгвокультурна компетентність» вважається складним і багатоаспектним явищем у системі життєдіяльності людини, її соціалізації, освіті, навчанні, вихованні.

З ретроспективного погляду, дослідниками були запропоновані такі соціально-історичні передумови використання поняття «лінгвокультурної компетентності» в сучасній педагогічній науці, які почали складатися в період від початку нашого століття і цей процес триває й до теперішнього часу. Науковці пропонують три напрями таких передумов: 1) культурно-історичні (приєднання України до світового освітнього простору, зміна контексту професійної діяльності та посилення вимог до рівня якості професійної освіти, що має відповідати міжнародним стандартам, де поряд зі знаннями, уміннями, навичками, досвідом у структурі компетентності представлена ціннісно-смілова орієнтація, мотивація, професійна спрямованість фахівців, творчі здібності, механізми самоорганізації та саморегуляції діяльності); 2) теоретичні (зміна характерологічних ознак компетентності, що вирізняється складністю змісту, умотивованістю застосування й наявністю потенційної й актуальної сторін; посилення міжкультурної спрямованості досліджень комунікативної компетентності та наведення переліку компонентів унаочнення іншомовної комунікативної компетентності відповідно до загальноєвропейської компетенції, створення бази для розроблення педагогічних мов формування лінгвокультурної компетентності); 3) практичні (емансипація лінгвокультурології як галузі наукових знань та її самостійне функціонування, водночас і як аспекту лінгводидактики, що розглядає проблеми взаємодії культури й мови в процесі його розвитку) (Давидченко, 2019, с. 20).

Вивчення іноземної мови та культури передбачає не тільки оволодіння фоновими знаннями. У сучасних умовах, коли світові тенденції розвинулися у бік підвищення мобільності та зростання міграційних процесів, виникає потреба у формуванні здатності

адаптуватися до нових мовленнєвих та соціокультурних ситуацій замість попередньої тенденції простого тренування іноземної мови у відомих повсякденних ситуаціях.

Лінгвокультурологічний підхід теоретично був обґрунтований ученими на початку 90-х років минулого сторіччя. Сам термін з'явився в останнє десятиліття у зв'язку з роботами Ю. Степанова, А. Арутюнової, В. Воробйова, В. Маслової, В. Телія та ін. Специфіка цього підходу та лінгвокультурології як науки полягає у «вивченні засобів, за допомогою яких мова втілює у своїх одиницях, зберігає та транслює культуру» (Маслова, 2010, с. 5).

Сучасна лінгвокультурологія вивчає культурну семантику мовних знаків, що формуються при взаємодії двох різних кодів – мови та культури, тому що кожна мовна особистість одночасно є і культурною особистістю (Маслова, 2010, с. 20). Так, мова відображає культурно-національну ментальність народу. У зв'язку з цим ми можемо говорити про «культурний бар'єр», що виникає між представниками різних мов та культур, навіть якщо дотримуватися усіх мовних та мовленнєвих норм.

Деякі науковці визначають лінгвокультурологічну компетентність як систему знань про культуру, утілена в певну національну мову й сукупність спеціальних умінь оперування цими знаннями в практичній діяльності, а найбільш узагальнено як знання мовцем або слухачем, усієї системи культурних цінностей, виражених у мові (Давидченко, 2019, с. 20).

З позицій Ради Європи з мовної освіти головним у інтерпретації соціокультурних цілей та змісту в загальноєвропейських документах є звернення до особистості, до національно-культурного фону тобто рідного оточення й до тої ролі, яку досвід та уявлення, що були сформовані у рідній культурі, відіграють у процесі вивчення іншомовної культури. Важливими вважаються такі чинники: соціально-політичний контекст життя в рідній країні; історико-культурні, соціально-економічні, естетичні та етичні стандарти рідного для учня соціокультурного оточення; особливості процесу соціалізації у рідній країні (засобами міжособистісного спілкування, засобами масової інформації, релігії та ін.); індивідуальні чинники: вік, ступінь його обізнаності про культуру країн та народів, що вивчаються, його інтереси та потреби в оволодінні іноземною мовою (Шехавцова, 2014, с. 18).

Очевидно, що лінгвокультурна компетентність, яка формується на основі лінгвокультурологічного підходу, який передбачає знання історично-культурного, краєзнавчого матеріалу, а також вміння проявляти толерантність, тобто повагу та розуміння до соціокультурних особливостей представників інших культур; розуміння соціальної відповідальності, тобто відповідальності за свою поведінку як громадянина української держави.

В умовах міжкультурного спілкування майбутні фахівці повинні не тільки інтерпретувати іншу культуру, а й усвідомлювати себе частиною

української культури та бути істинними представниками рідної культури. В основі світосприйняття та світорозуміння кожного народу полягає своя система предметних значень та соціальних стереотипів. Тому свідомість людини завжди етнічно та національно зумовлена, сприйняття світу одним народом не завжди збігається зі світосприйняттям іншого. Таким чином, у кожного народу своя система мислення, поведінки, емоцій. Велике значення відіграють також традиції та обряди, територіально-географічне розташування. Слід додати, що позичання елементів однієї культури в іншій не завжди відбувається як механічний процес, не завжди є автоматичною послідовністю культурних контактів. Часто такі елементи культури переосмислюються та отримують нове значення в іншій культурі.

Слід мати на увазі, що головною причиною непорозуміння при міжкультурній комунікації є неадекватність світосприйняття учасників спілкування, а не тільки розрізненість мов. Науковці стверджують, що кожна культура складається з двох рівнів: а) зовнішній, очевидний (експліцитний) – мова, предмети культури, політична та економічна структури, види мистецтва, міфи, ритуали, традиції; б) прихований, неявний рівень культури (імпліцитний), що складає сутність національної специфіки, тобто культурне значення (норми, цінності, що впливають на комунікацію, поведінку, базові уявлення, життєві установи та досвід), тобто психологічні риси культури, враховуючи цінності та спосіб мислення (Шехавцова, 2014, с. 28–29).

Саме тому, незважаючи на те, що мова та інші компоненти експліцитного рівня знаходяться достатньо на поверхні, їх культурне та соціокультурне значення може бути непомітним для представників іншої культури й може бути незрозумілим, чи неправильно інтерпретованим без розуміння суттєвих, зовнішньо непомітних складових культури, тобто цінностей, ціннісних орієнтацій, способу мислення та норм. Саме це впливає на розрізненість у мовленні та на мовленнєву поведінку. Таким чином, цінності об'єктивні. Вони використовуються людиною в діяльності та характеризують її ставлення до подій, явищ, соціуму, при цьому вони стають його ціннісними орієнтирами. Саме вони впливають на вибір мовних засобів, речового стилю, регулюють комунікативні дії людини, спосіб мислення, емоції та почуття, що лежать в основі його поведінки.

Норми, що ґрунтуються на моральному кодї, роблять цінності культури у вигляді загальноприйнятих, стандартних зразків поведінки та дій людини в певному соціумі, тобто вони є свого роду еталонами очікуваної поведінки у типізованих ситуаціях і, за умови прийняття їх індивідом, є регулятором його поведінки. Фактично неможливо побачити саму культуру, її вияви помітні тільки в поведінці, діях, судженнях, реакції чи в речовому стилі.

Саме імпліцитний рівень іншомовної культури і викликає трудність при вивченні іноземної мови та культури. Неважко помітити, що люди

намагаються судити за взірцями поведінки, що властиві їх рідній культурі. Тому необхідно звертати увагу на цей аспект спілкування, вивчати його та намагатися зрозуміти іншу культуру з позиції представників іншомовної культури.

Отже, лінгвокультурна компетентність майбутніх фахівців як ключової в сучасному освітньому просторі передбачає: 1) знання історично-культурного матеріалу (історично-культурна спадщина, етнокультурне тло); 2) знання лексичних одиниць з національно-культурною семантикою; 3) знання особливостей писемного мовлення; 4) уміння орієнтуватися в полікультурному світі, при цьому виявляти толерантність та повагу до представників інших культур; 5) знання особливостей поведінки співбесідників інших культур та уміння адекватно оцінювати поведінку, ставити самого себе на місце інших; 6) знання мовних особливостей іншого соціокультурного середовища та уміння будувати взаємини з людьми інших соціокультурних сфер та виявляти дипломатичність з метою підтримки діалогу культур.

Із огляду на викладене вище, ми розуміємо сутність поняття «лінгвокультурна компетентність» як ключову компетентність, яка передбачає знання історико-культурних, країнознавчих особливостей, етнокультурного фону країни, прояв толерантності, поваги та розуміння соціокультурних особливостей представників інших культур; виявлення соціальної відповідальності стосовно власної поведінки як громадянина української держави.

Перспективи подальших пошуків у вирішенні зазначеної проблеми ми вбачаємо у дослідженні інтерактивних педагогічних технологій, що сприятимуть формуванню лінгвокультурної компетентності як ключової майбутніх фахівців у процесі фахової підготовки.

Список використаної літератури

1. Давидченко І. Д. Структура формування лінгвокультурної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2019. № 1(184). С. 19–23. **2. Маслова В. А.** Лінгвокультурологія: учеб. пособ. для студ. вузов. 4-е изд., стер. Москва: Академия, 2010. 204 с. **3. Шехавцова С. О.** Педагогічні основи викладання іноземних мов: сучасні тенденції. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2014. 289 с.

References

1. Davydchenko, I. D. (2019). Struktura formuvannia lnhvokulturnoi kompetentnosti maibutnikh vykhovatelei zakladiv doshkilnoi osvity [The Structure of linguacultural Competence Formation of Future Tutors of Kindergartens]. *Imidzh suchasnoho pedahoha*, 1 (184), 19-23 [in Ukrainian]. **2. Maslova, V. A.** (2010). Lingvokul'turologiya [Linguaculture]. 4-e izd., ster. Moskva: Akademiya [in Russian]. **3. Shekhavtsova S. O.** (2014). Pedahohichni osnovy vykladannia inozemnykh mov: suchasni tendentsii

[Pedagogical Essence of Foreign Languages Teaching: current tendencies].
Luhansk: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian].

Шехавцова С. О. Лінгвокультурна компетентність майбутніх фахівців як ключова в сучасному освітньому просторі

Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців як ключової в сучасному освітньому просторі. Автором було сформульовано сутність ключового поняття «лінгвокультурна компетентність» як ключової передбачає знання історико-культурних, країнознавчих особливостей, етнокультурного фону країни, прояв толерантності, поваги та розуміння соціокультурних особливостей представників інших культур; виявлення соціальної відповідальності стосовно власної поведінки як громадянина української держави. Встановлено, що в умовах міжкультурного спілкування майбутні фахівці повинні не тільки інтерпретувати іншу культуру, а й усвідомлювати себе частиною української культури та бути істинними представниками рідної культури. В основі світосприйняття та світорозуміння кожного народу полягає своя система предметних значень та соціальних стереотипів. Досліджено, що норми, що ґрунтуються на моральному кодї, сприяють формуванню цінностей культури у вигляді загальноприйнятих, стандартних зразків поведінки та дій людини в певному соціумі, тобто вони є свого роду еталонами очікуваної поведінки у типізованих ситуаціях і, за умови прийняття їх індивідом, є регулятором його поведінки. Фактично неможливо побачити саму культуру, її вияви помітні тільки в поведінці, діях, судженнях, реакції чи в речовому стилі. Доведено, що лінгвокультурна компетентність майбутніх фахівців як ключової в сучасному освітньому просторі передбачає: знання історично-культурного матеріалу (історично-культурна спадщина, етнокультурне тло); знання лексичних одиниць з національно-культурною семантикою; знання особливостей писемного мовлення; уміння орієнтуватися в полікультурному світі, при цьому виявляти толерантність та повагу до представників інших культур; знання особливостей поведінки співбесідників інших культур та уміння адекватно оцінювати поведінку, ставити самого себе на місце інших; знання мовних особливостей іншого соціокультурного середовища та уміння будувати взаємини з людьми інших соціокультурних сфер та виявляти дипломатичність з метою підтримки діалогу культур.

Ключові слова: ключова компетентність, лінгвокультурна компетентність, лінгвокультурологія, культура, майбутні фахівці.

Шехавцова С. А. Лингвокультурная компетентность будущих специалистов как ключевая в современном образовательном пространстве

Статья посвящена теоретическому обоснованию лингвокультурной компетентности будущих специалистов как ключевой в современном

образовательном пространстве. Автором была сформулирована сущность ключевого понятия «лингвокультурная компетентность» как ключевая, которая предполагает знание историко-культурных, страноведческих особенностей, этнокультурного фона страны, проявление толерантности, уважения и понимания социокультурных особенностей представителей других культур; выявление социальной ответственности касательно собственного поведения как гражданина украинского государства. Выявлено, что в условиях межкультурного общения будущие специалисты должны не только интерпретировать другую культуру, но и осознавать себя частью украинской культуры, быть истинными представителями родной культуры. В основе мировосприятия и миропонимания каждого народа заключается своя система предметных значений и социальных стереотипов. Исследовано, нормы, которые основаны на моральном коде, способствуют формированию ценностей культуры в виде общепринятых, стандартных образцов поведения и действий человека в определенном социуме, то есть они являются своего рода эталонами ожидаемого поведения в типизированных ситуациях и при условии принятия их индивидом, является регулятором его поведения. Фактически невозможно увидеть саму культуру, ее проявления заметны только в поведении, действиях, суждениях, реакции или в вещевом стиле. Доказано, что лингвокультурная компетентность будущих специалистов как ключевой в современном образовательном пространстве предполагает: знание историко-культурного материала (историко-культурное наследие, этнокультурное фон) знания лексических единиц с национально-культурной семантикой; знание особенностей письменной речи; умение ориентироваться в поликультурном мире, при этом проявлять терпимость и уважение к представителям других культур; знание особенностей поведения собеседников других культур и умение адекватно оценивать поведение, ставить самого себя на место других; знания языковых особенностей другого социокультурной среды и умение строить взаимоотношения с людьми других социокультурных сфер и проявлять дипломатичность с целью поддержания диалога культур.

Ключевые слова: ключевая компетентность, лингвокультурная компетентность, лингвокультурология, культура, будущие специалисты.

Shekhavtsova S. Linguacultural Competence of Future Specialists as a Key Competence in Current Educational Environment

The article is devoted to the theoretical justification of a linguacultural competence of future specialists as a key competence in current educational environment. The author determined the essence of the key concept of “linguocultural competence” as a key competence, which involves knowledge of the historical, cultural, regional geographic features, ethnocultural background of the country, expressing the tolerance, respect and understanding of the sociocultural characteristics of representatives of other

cultures; identification of social responsibility regarding their own behavior as a citizen of the Ukrainian state. It has been revealed that in the conditions of intercultural communication, future specialists should not only interpret another culture, but also be aware of themselves as part of Ukrainian culture, be true representatives of their native culture. The basis of worldview and understanding of each nation is its own system of subject values and social stereotypes. It has been studied that norms based on a moral code contribute to the formation of cultural values in the form of generally accepted, standard patterns of human behavior and actions in a particular society, that is, they are a kind of standards of expected behavior in typified situations and, subject to acceptance by the individual, is its regulator behavior. In fact, it is impossible to see the culture itself, its manifestations are noticeable only in behavior, actions, judgments, reactions or in a clothing style. It is proved that the linguacultural competence of future specialists as key in the current educational sphere involves: knowledge of historical and cultural material (historical and cultural heritage, ethnocultural background) knowledge of lexical units with national and cultural semantics; knowledge of the features of writing; ability to navigate in a multicultural world, while showing tolerance and respect for representatives of other cultures; knowledge of behavioral interlocutors of other cultures and the ability to adequately assess behavior, put oneself in the place of others; knowledge of the linguistic features of another sociocultural environment and the ability to build relationships with people of other sociocultural spheres and to exercise diplomacy in order to maintain a dialogue of cultures.

Key words: key competence, linguocultural competence, linguoculture, culture, future specialists.

Стаття надійшла до редакції 26.01.2020 р.

Прийнято до друку 01.03.2020 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Савченко С. В.